

EN DEFENSA DELS BÉNS COMUNS

L'AIGUA

Control democràtic per
una gestió no mercantilitzada

Guia per a municipis

L'AIGUA

Control democràtic
i lluita per l'aigua

Guia per a municipis

Agraïments:

Per l'elaboració d'aquesta guia s'agraeix la inspiració que han suposat diferents persones i col·lectius que lluiten per tal que l'aigua es converteixi en un dret accessible a tothom i amb control ciutadà.

Edició: **Fundació Alternativa**

Coordinació: **Llorenç Planagumà**

(Centre per la Sostenibilitat Territorial)

Coordinació Tècnica: **David Companyon**

(Fundació l'Alternativa)

Disseny i impressió: **DBcoop,sccl**

Índex

• Introducció.....	8
• Capítol 1. Municipis Saludables.....	11
• Capítol 2. Municipalització, control de l'aigua, captacions i cabals ecològics.....	18
• Capítol 3. La participació ciutadana i la creació d'eines per la gestió pública del cicle de l'aigua.....	23
• Capítol 4. Dret a un mínim vital.....	26
• Documentació d'interès.....	30

Estem units per lluitar contra la privatització i mercantilització d'aquest bé vital, i la construcció d'una gestió pública i comunitària de l'aigua, basada en la participació democràtica dels ciutadans i dels treballadors.

Manifest de Nàpols del moviment europeu per l'aigua.

Introducció

Els municipis són un actor clau en la construcció de la democràcia i la conquesta dels bens comuns. Estan propers als ciutadans i poden generar polítiques de proximitat més eficients. En un món global on cada cop s'imposa més la lògica mercantilista des dels municipis es pot fer molt per tal d'alliberar de la vida quotidiana de les persones la mercantilització dels bens comuns, com és el cas de l'aigua.

Els bens comuns de la terra (aigua, aire, sòl...) és un dret de cada habitant de la terra, tant pels que habiten en l'actualitat com per les generacions futures. Per aquest motiu cal vetllar per la seva gestió. En el cas de l'aigua aquest dret contempla a l'accés a aigua i al seu sanejament. A partir d'aquestes polítiques es redueix considerablement la mortalitat infantil en molts territoris del món que no tenen el sanejament adient.

En l'àmbit de l'aigua altres municipis d'Europa exemples de bones pràctiques o de lluites pel control comunitari de l'aigua i en aquest sentit París és inspirador i Berlin un exemple de lluita. A París el 2008 es va decidir no renovar el contracte a les empreses multinacionals privades Veolia i Suez per tal que una empresa pública Eau de Paris gestionés el sistema.

El cas de Berlin és diferent, un referèndum en el 2011 va ser el gran recolzament social que va facilitar trencar amb la lògica de privatització a la capital alemanya. El Senat va recomprar les accions privades de la companyia gestora, en un procés amb llums i ombres però en tot cas inabatat. El nou desafiament pendent de la ciutadania és la democratització de la gestió de l'aigua a la ciutat. Una història interminable en la lluita pel control democràtic de l'aigua.

A Catalunya hi ha diferents exemples de control de l'aigua per part dels municipis. Tanmateix no cal oblidar que és de les regions del món on la gestió de l'aigua està més mercantilitzada. Un 80%

dels usuaris viuen sota una gestió privada i mercantil a diferència de la resta d'Europa que és només un 30%. L'aigua és un bé i una necessitat que ha de ser gestionada des dels municipis per tal de dimensionar la seva gestió, universal, propera i amb respecte als ecosistemes.

Que els municipis tinguin el control i comparteixin la sobirania amb agents socials és una de les claus per construir una democràcia basada en la defensa dels bens comuns. En aquest context l'aigua és un element bàsic i necessari per a qualsevol persona i més en un territori mediterrani com el que estem que és escàs. Per aquest motiu no es pot deixar en mans privades un bé tan necessari com escàs. Cal que la gestió de l'aigua sigui el més eficient possible pel bé de les persones i el medi ambient i això només es pot aconseguir mitjançant un control comunitari.

Per això aquesta guia municipal, una guia que aporta elements a tenir en compte per una triple reflexió des dels municipis: com obtenir un control democràtic de l'aigua, mantenir l'aigua necessària pels ecosistemes i els nostres paisatges i lluitar contra la pobresa.

Capítol 1

Municipis saludables

En el paradigma actual ja es té clar que les dinàmiques socioeconòmiques existents en l'àmbit municipal afecten la salut de les persones. Hi ha una correlació estreta entre la qualitat ambiental i la salut. Per tant és molt important per garantir el control democràtic de l'aigua i altres bens comuns entendre que la manera en com transformem el nostre entorn té molt a veure amb la salut de la gent. Això vol dir generar polítiques per millorar la qualitat de l'aigua, de l'aire, del soroll, del patrimoni natural, de l'agricultura i un urbanisme per una mobilitat saludable per tal d'evitar activitats nocives per la salut.

Per promoure aquestes iniciatives des de l'àmbit municipal i relacionades amb l'aigua indiquem una sèrie d'eixos de treball.

Eix 1.1 Sanejament de les aigües

En la directiva marc de l'aigua del Consell de la Unió Europea s'inclou el sanejament al parlar que és un dret el tractament de l'aigua. Actualment i segons la normativa vigent el sanejament (evacuació i tractament de les aigües residuals) és competència dels ajuntaments. El sanejament de les aigües en els municipis és un procés clau per garantir la qualitat de l'aigua. Sense un bon sanejament no es pot garantir la salut de les persones i la preservació del medi ambient. D'aquí la importància de retornar a la natura l'aigua que hem utilitzat en bones condicions.

Cal que des dels ajuntaments s'habiliti un procés de participació ciutadana per tal de denunciar incompliments en el sanejament de les aigües. Així com el control de les mateixes.

Eix 1.2 Zonificació de l'espai fluvial

Segons l'Agència Catalana de l'Aigua l'espai fluvial és la zona ocupada per la llera pública (el riu) i els terrenys de titularitat privada o pública que l'envolten i que integren el corredor biològic associat al riu, la vegetació de ribera i la zona inundable. Per tant, és un concepte ampli, que té en compte no només el funcionament a nivell de desguàs dels cursos, si no també aquelles funcions que realitza com ecosistema i corredor biològic.

L'espai fluvial en el seu conjunt, i especialment dins les zones inundables, ha de ser considerat un àmbit territorial singular i diferenciat, que concentra una excepcional riquesa, acull funcions ecològiques de transcendència territorial i urbanística insubstituïbles per a l'equilibri ambiental del territori i, al mateix temps, susceptible de patir danys en persones o béns en episodis d'avingudes. La regulació i limitació dels usos en aquests espais és una important eina de gestió del risc i reducció dels danys per inundacions.

Els municipis que tenen algun riu, torrent i riera tot i no ser àmbit de la seva competència caldria que promoguessin la zonificació de l'espai fluvial per tal de millorar els ecosistemes, prevenir inundacions i fomentar l'ús públic d'aquests espais.

Eix 1.3 Riscos climàtics i les inundacions

El canvi climàtic durà un canvi en el clima i les precipitacions, aquests poden ser menys freqüents i més intenses. Per aquest motiu és important que els municipis disposin d'una avaluació del risc

que aquest fer comporta per tal de generar alertes i polítiques per la reducció d'aquest risc.

A Catalunya les competències municipals referent a aquests aspectes són referent a planificació sectorial (predicció i gestió del risc) conjuntament amb Protecció Civil i l'Institut Cartogràfic i Geològic de Catalunya.

Eix 1.4 Transvasaments i serveis ecosistèmics

Els transvasaments provoquen forts impactes ambientals: efecte barrera al ser una infraestructura lineal, barreja d'aigües que facilita al pas de la fauna d'una conca a una altra, problemàtica del mante-

niment del “cabal ecològic”. Per aquest motiu cal que els municipis tinguin una correcta planificació de l'accés a l'aigua on es consideri el risc de sequeres i les reserves disponibles sense afectar els ecosistemes. D'aquesta manera tendeixen a la seva pròpia sobirania. Han de tenir polítiques d'aigües a llarg termini on els municipis que reben l'aigua a partir d'un transvasament impulsin o pressionin a les administracions competents en mesures de mitigació dels riscos anteriorment descrits i impulsin eines per a la millora dels ecosistemes de la conca que reben l'aigua.

EIX 1.5 Reducció del deute ecològic

Un municipi saludable té clarament identificada la seva petjada ecològica per tal de no hipotecar el futur del municipi i del planeta per les futures generacions. El deute ecològic és el consum de recursos i els residus que genera la població superior a la producció natural sostenible. En el cas de l'aigua a Catalunya genera externalitzacions socials i ambientals en diferents indrets.

Es té clar el deute econòmic dels municipis per aquesta raó cal incorporar en els pressupostos anuals el deute ecològic per tal d'aplicar mesures correctores a curt, mig i llarg termini per tal de reduir la petjada ecològica del municipi.

Eix 1.6 Promoure la sobirania alimentària.

L'alimentació és un bé necessari per viure amb dignitat. Des del municipi es crearan polítiques que garanteixin el dret d'accés a la terra, als recursos naturals per tal de generar producció de proximi-

tat i ecològica pròpia. Aquest fet és per garantir que tot habitant pugui alimentar-se de forma sana, saludable i amb aliments lliures de transgènics. En l'ús de l'aigua en zones de secà que l'aigua és un bé escàs cal limitar l'ús de la ramaderia que necessita molta aigua o les terres de regadiu que poden provocar esgotament d'aqüífers o transvasaments innecessaris.

Per a dur aquest sobirania es duran a terme bancs municipals de terres, impuls d'una ordenança favorable a l'artesania, potenciar els mercats de productes locals en els municipis, en les barris, en els carrers, i que els menjadors de les escoles, hospitals i altres que siguin col·lectius incorporin la cuina compromesa. Una cuina de proximitat, ecològica, de temporada i respectuosa amb l'entorn.

Eix 1.7 Declarar-se lliure d'activitats extractives, industrials i infraestructures insostenibles.

Disposar d'un medi ambient sa és incompatible amb determinades activitats extractives, industrials i infraestructures com per exemple la fractura hidràulica, grans pedreres, nuclears i que poden provocar la sobreexplotació d'aqüífers o la contaminació dels mateixos... per aquest fet i per garantir un medi ambient saludable cal que des del Pla General es consideri que aquests tipus d'activitats no són adequades pel municipi.

Eix 1.8 Millora del Patrimoni Natural com a bé comú i generador de salut

Conservar el patrimoni natural i fer-ne un ús sostenible genera salut en les persones i el municipi. Cada vegada es té més clar que els espais no urbans ben conservats i ben gestionats per a l'ús públic provoquen millores a la salut de les persones que els visiten i hi passegen.

Molts dels espais naturals que estan en la xarxa natura 2000 estan localitzats en el medi fluvial. Des del municipi es promourà una co-gestió activa amb la Generalitat de Catalunya per tal de preservar i millorar aquests ecosistemes i patrimoni natural.

Capítol 2

Municipalització, Control de l'aigua, captacions i cabals ecològics

Des de l'àmbit municipal també s'ha de cercar els seus propis límits i un de clar és el que referència a l'aigua i més en un paradigma de canvi climàtic en una zona mediterrània com la nostra. Per això cal que es creïn polítiques més socials i per una nova cultura de l'aigua. Cal una forma diferent de relacionar-nos amb el nostre entorn natural que tingui en compte els límits del planeta. En aquest cas és fonamental un model fonamentat amb un ús racional de l'aigua basat en l'estalvi i en mantenir aquest bé comú en bones condicions.

Quan parlem de la gestió de l'aigua i la municipalització cal considerar una gestió pública tant en l'abastament en alta com subministrament en baixa.

En un sistema de gestió de l'aigua es pot donar una gestió a l'alta quan des de les captacions fins l'aigua arriba als dipòsits de capçalera que emmagatzemen l'aigua abans de subministrar-la als municipis. Gran part d'aquest procés és el que es coneix com a "abastament en alta".

El subministrament per llars, comerç o indústria des dels dipòsits de capçalera fins a les llars es coneix com a 'subministrament en baixa'. Hi ha punts de la xarxa que al no tenir dipòsit de capçalera, la connexió amb l'abastament en alta es fa de manera directa.

Per aquest motiu és important conservar en bon estat ecològic les capçaleres i els trams mitjos dels rius com a prioritat, la llarg termini tota la conca. A Catalunya tenim una de les agressions més greus al medi ambient referent a aquest tema i és les mines de potassa del Bages que contaminen el Llobregat salinitzant-lo i provocant problemàtiques ecològiques i en l'abastament d'aigua per l'Àrea Metropolitana de Barcelona.

En altres conques com el Ter, Fluvià i el mateix Llobregat les minicentrals generen un elevat impacte a la biodiversitat i al manteniment de cabals ecològics en èpoques de sequera. Des del municipi s'ha de promoure un pla de bona gestió i desmantellament d'aquestes rescloses fluvials.

Eix 2.1 Auditoria pública de la demanda de l'aigua i recuperació de costos a partir del principi de qui contamina paga

Crear en l'àmbit municipal una d'una pujada generalitzada i indiscriminada del preu de l'aigua sinó en analitzar o promoure a l'administració amb competències a un sistema de tarifes just i transparent, que desincentivi l'ús abusiu de l'aigua i ens permeti tenir cura dels rius, aiguamolls i aqüífers dels quals depenem per el nostre consum i la salut de tot el ecosistema.

Eix 2.2 Crear una distribuïdora pública o comunal

La gestió a la baixa de l'aigua és competència municipal o mancomunada amb altres municipis i per tant pot articular diferents mesures per tal que aquesta tingui un control municipal i fora de la mercantilització que tant ens envolta. El primer pas és que la política de la gestió de l'aigua estigui supervisada per un observatori ciutadà, per tal d'analitzar terminis de la concessió i així recuperar o implantar la gestió municipal de l'aigua en el municipi.

A Catalunya diferents ajuntaments amb la gestió pública de l'aigua han creat un consorci per defensar la titularitat pública de la gestió dels recursos hidrològics i els serveis públics vinculats i potenciar la col·laboració entre els seus associats. Actualment a Catalunya hi ha el CONGIAC, consorci públic que mancomunava serveis municipals. I per incidència política s'ha creat l'Associació Catalana de Municipis i Entitats per a la Gestió Pública de l'Aigua.

Per a una gestió pública hi ha diferents formules:

- **Cooperativa**

Una manera de gestió comunitària si es contempla els principis que ha de ser sense ànim de lucre i en forma de cooperativa de consumidors. Un bon exemple és el cas d'Olesa de Montserrat amb més de 10.000 socis.

- **Empresa o entitat pública empresarial local**

Empresa pública orientada a donar servei a tot el cicle integral d'aigües en règim de gestió directa. Aquesta empresa potser

municipal o mancomunada per varis municipis com és el cas de Gestió Integral d'Aigües de Catalunya, SA. O en el cas de Terrassa que crea una entitat pública, "Terrassa cicle de l'aigua, EPEL"

Eix 2.3 Promoure les cooperatives, entitats ecologistes o veïnals per la recuperació de lleres, fonts i altres actuacions de millora del Patrimoni Natural relacionat amb l'aigua.

La creació de les cooperatives de Barri o veïnals per tal d'oferir millores en el medi, rehabilitacions en edificis o altres tipus de feines que cerquin la sostenibilitat ha de ser un pilar important en la gestió municipal. Aquestes cooperatives de proximitat han de dur la democràcia en el món del treball i ser un espai de solidaritat veïnal. També poden ser actors importants en l'accés de l'aigua en el poblament dispers.

Capítol 3

La participació ciutadana i la creació d'eines per la gestió pública del cicle de l'aigua

L'aigua com a bé comú i necessari pel benestar de les persones no pot estar fora del control ciutadà, cal que persones i entitats determinin llur gestió més enllà dels governs municipals o man-comunitats. Per això és important que els governs municipals es comprometin en la cogestió de l'aigua a partir d'una veritable participació social.

Eix 3.1 Municipal, mancomunat o comarcal.

En el cas de l'aigua la participació pot ser municipal, per barris, supramunicipal o fins i tot comarcal si es dóna el cas. Aquesta participació ha d'estar vinculada al reconeixement de l'aigua com un bé comú i un dret fonamental universal. Cal que no es generin òrgans de participació si les seves decisions no poden ser en gran part vinculants i només són consultives.

Eix 3.2 Transparència en l'aigua

En participació la informació és clau per tal que els actors participin, s'ha de facilitar de manera senzilla l'accés a els talls d'aigua, costos factura, dades concessió com les inversions i consums totals.

Assolir que tothom tingui el mateix nivell d'informació és clau alhora de prendre decisions. Per aquest fet cal que en la web de l'ajuntament hi hagi tota la informació respecte el que fa referència a l'aigua disponible al ciutadà (auditories, pressupost, consum, actes de presa de decisions, etc.)

Eix 3.3 Observatori ciutadà de l'Aigua

Representants de barris, entitats i persones compromeses amb un model d'aigua enfocada al bé comú configuraran un consell ciutadà per tal de fiscalitzar la gestió municipal de l'aigua. Aquest consell ciutadà tindrà les següents funcions:

- Assessorar al govern municipal o mancomunat en la definició

de les grans línies a seguir en matèria d'aigua i generar consens ciutadà sobre les mateixes.

- Conèixer i debatre els pressupostos en matèria d'aigua i analitzar els indicadors de la gestió energètica que realitza el govern.
- Participar en la rendició de comptes i estratègies de les empreses públiques municipals que tinguin algun aspecte de la gestió de l'aigua dins els seus objectius.
- Apropar el consell al ciutadà i promoure mecanismes per a la seva participació, així com donar la màxima difusió dels seus acords i del treball que du a terme.

Eix 3.4 Programes d'educació ambiental en l'aigua

L'educació és important per tal de generar un pensament crític respecte la importància de l'aigua i per entendre els límits del planeta respecte aigua, energia, el canvi climàtic... Cal que cada municipi promogui accions pel 22 de desembre que és el dia mundial de l'aigua.

Aquests programes d'educació ambiental es realitzaran amb recursos i educadors experts i s'incorporaran als projectes educatius dels centres educatius. També es promouran en els diferents centres de treball i en els consells de barris o associacions de veïns.

Capítol 4

Dret humà a un mínim vital

En els darrers anys la pobresa energètica, talls en el subministrament de l'aigua, s'ha convertit en una problemàtica i emergència social a combatre des de totes les institucions. Aquesta problemàtica cal que es solucioni de manera justa per tal que tothom tingui una vida digna. Qui més proper està de la ciutadania són els municipis i per això cal dotar-los d'eines per tal de vetllar que tothom té les condicions materials per tal de dur una vida amb dignitat.

Eix 4.1 La relació amb les subministradores.

Les subministradores s'han de responsabilitzar de la pobresa, sia energètica, electricitat, aigua i han d'actuar amb responsabilitat social davant aquesta emergència ja que tenen molts marges de benefici per actuar d'aquesta manera.

Segons la Llei Llei 24/2015, del 29 de juliol, de mesures urgents per a afrontar l'emergència en l'àmbit de l'habitatge i la pobresa les subministradores han d'actuar amb precaució i sempre coordinades amb els serveis socials:

“S'ha d'establir, com a principi de precaució, un protocol obligat de comunicació als serveis socials i d'intervenció d'aquests serveis prèviament a la concessió dels ajuts necessaris per a evitar els talls de subministrament, en els casos d'impagament per manca de recursos econòmics de les famílies afectades.”

Per tant la subministradora tindrà com a objectius garantir l'accés a aquests subministraments bàsics, prevenir-ne els talls i en el cas que es produïssin restablir el servei sense cost algun a les persones afectades. Els costos associats, tant als impagaments

com a les gestions necessàries del procés, seran assumits per les pròpies empreses subministradores, i per tant es cercaran les vies per a fer-ho efectiu, així com per restablir el servei a les persones afectades mentre aquest pagament no arribi. Caldrà també posar en valor, i si escau qüestionar, el paper del municipi com a client d'aquestes empreses subministradores, valorant positivament les bones pràctiques de les empreses subministradores en l'absència de talls i l'assumpció dels impagaments de les famílies afectades alhora de contractar els serveis.

**ALIANÇA CONTRA
LA POBRESA ENERGÈTICA**

**ni set, ni fred,
ni fosc!**

L'elaboració de l'Estratègia serà a càrrec de l'Oficina de pobresa en els subministraments, que prendrà les mesures necessàries per afrontar aquesta emergència social mentre es treballi en el document. Els únics recursos públics utilitzats seran els relacionats amb les persones treballadores que hagin de participar en la consecució de l'Estratègia.

Eix 4.2 La oficina contra la pobresa energètica, talls llum, aigua...

Creació d'una oficina permanent (o capacitació de les oficines relacionades ja existents, com les oficines d'habitatge municipals o comarcals, els consorcis de Benestar Social...) dins de l'estructura de l'Ajuntament, o en mancomunitat amb altres municipis propers, per al seguiment i d'impuls d'una Estratègia de rescat ciutadà per acabar amb la pobresa energètica en el municipi en un termini menor d'un any.

L'Oficina emparada per la llei 24/2015 exigirà les empreses subministradores que facin arribar les dades sobre talls de subministrament en els últims anys i les seves propostes de suport a l'Estratègia que eviti la despesa pública i l'endeutament de les persones afectades pel problema.

L'Oficina, encaminada a garantir el dret a l'accés als subministraments bàsics de les persones del municipi i estarà supervisada pel consell ciutadà de l'aigua on entitats i persones en formen part i requerirà la presència de les empreses subministradores quan es consideri necessari.

Eix 4.3 Formació sobre pobresa energètica, talls llum, aigua... a tècnics municipals.

La pobresa en els subministraments tot i ser una de les problemàtiques agreujades per la crisi, ve de lluny i potser l'accés a l'energia barata dels darrers decennis ha provocat que no aflorés amb tota la seva crueltat. Per aquest motiu cal que treballadors municipals que tenen en la seva tasca diària rebin informació sobre el tema. Legal, tècnic, sociològic, alternatives... per tal d'afrontar aquesta aspecte de pobresa de la millor manera possible.

Documentació d'interès

Informació d'interès:

La pàgina web d'Aigua és Vida (aiguaesvida.org) disposa de diversos documents sobre processos de Remunicipalització de l'aigua i el control democràtic del cicle de l'aigua. Us recomanem aquest text: "Per on començar. Guia pràctica per caminar cap a una gestió no mercantil i democràtica de l'aigua". El podeu trobar a l'enllaç següent: ja.cat/vVROL

Terrassa és una de les primeres grans ciutats de l'Estat que ha optat per la gestió municipal directa de l'aigua com a garantia d'un servei públic, eficaç, transparent i participatiu. terrassa.cat/aigua

ConSORCI per a la Gestió Integral d'Aigües de Catalunya. (CONGI-AC) A la seva pàgina web trobareu informació d'interès sobre la gestió de l'aigua. congiac.com

Cooperativa gestió de l'aigua d'Olesa de Montserrat. Un bon exemple de gestió comunitària. cmineraolesana.cat

Diversos municipis s'han agrupat al voltant de Gestió Integral d'Aigües de Catalunya (GIACSA) un ens públic de gestió directa del Consorci per a la Gestió Integral d'Aigües de Catalunya (CONGIAC) que té per objecte el servei públic d'abastament d'aigua. giacsa.com

 @fun_alternativa
 fundacio.lalternativa
fundacioalternativa.cat

Coordinació:

Amb el suport:

